

CUMHURİYET DÖNEMİ İSTANBUL HALK MERASİMLERİ VE EĞLENCE YAŞAMI

ERTAN EĞRİBEL*

Cumhuriyet dönemi İstanbul halk merasimleri ve eğlence yaşamı, düzenin kendini toplumsallaştırma çabasının önemli bir göstergesidir. Eğlence yaşamı, Batı ile ilişkilerimizin özü ve temeli deşildir. Ancak modernleşme çabasıyla doğrudan ilişki kurabileceğimiz ilişkilerin dışı vuran, görülebilen yönüdür. Türkiye'nin Batılılaşma serüveninde İstanbul'un ayrı bir yeri ve rolü bulunmaktadır. İstanbul, Batı ile ilişkilerin merkezidir. İlişkilerin sürekliliğı ve farklılaşmasını tanımak açısından olduğu gibi aynı zamanda bu ilişkilere aracılık etmesi, oluşturması, yaygınlaştırması açısından da entelektüel ve popüler düzeyde ilgi merkezidir. Bu ilişkiler sadece siyaset, iktisat, dünya görüşü alanlarında değil, kamusal ve özel eğlence kültürü düzeyinde de genişlik ve çeşitlilik göstermektedir. Cumhuriyet döneminde İstanbul, imparatorluk merkezi olmaktan çıkmış, Osmanlı imparatorluk mirasından vazgeçilmiştir. Yeni siyasi kadro öncülüğünde yapılan devrimlerle toplum kimliğinde değişiklikler amaçlanmıştır. Gündelik yaşamın toplumsallaşmasında geçmişten farklı bir durum söz konusudur. Ancak bunu toptan, sürekliliğı olmayan bir kopuş olarak değerlendirmek mümkün değildir. İstanbul, siyasi açıdan öncü olmasa bile yeni dönemde özel konumu nedeniyle ticaret, sanayi, mimari, yayın, moda, eğlencenin ve muhalefetin merkezidir. Cumhuriyet dönemi kendisini bir kopuş olarak temellendirmek istemesine karşılık Batılılaşma seçimindeki süreklilik itibarıyla geçmişin devamıdır. Ancak bu temelsiz bir devamdır.

Türkiye'de Batılılaşma iki yüz yıldan bu yana Türk toplum ve tarihini belirleyen temel olaydır. Bu yöneliş belli bir süreklilik yanında çeşitli dönemlerde Batı ile ilişkilerimizin değişmesine bağlı olarak farklılaşmaya da işaret etmektedir. Cumhuriyet'le beraber yeni Türk

eliti kendisini bilinçten, eğitimden, çalışmadan ayrı bir alan olarak görülen gündelik modern yaşam ilişkileriyle, giderek müzik, dans, sinema, tiyatro, vitrin gezmesi, alışveriş, giyim kuşam, özel günler, toplantılar, spor, tatil, gezi, hovardalık, yeme içme, oyun temelli eğlenceyle tanımlama çabasıdır. Bu ilişkilerin temsili açısından İstanbul'un özel bir yeri vardır. Ankara siyasi merkez olmasına karşılık İstanbul'un üstünlüğü bu ilişkiler alanındadır. Bu nedenle resmî-köktenci modernleşmeyi savunan kadrolar tarafından İstanbul eğlence yaşamı, modern yaşam biçiminin üstünlüğü olarak yüceltilirken, çürümüş, yoz ilişkilerin, sefahat ve düşkünlüğün, bozulmanın tezahürü olarak da gösterilmiştir. Ancak bu ilişkilere doğrudan karşı çıkılamamıştır. Resmî görüş, toplumun gündelik yaşamında gerçekleştirdiğı değişiklikleri hem kendi dünya görüşünü yaygınlaştırmak hem de yeni düzene geniş toplum kesimlerini katmak açısından önemsemiş, belli günlere özel/resmî bir önem vererek kamu eğlencesi ritüellerinin görkemli bir biçimde gerçekleşmesini kanunlarla organize etmiştir. Geniş kesimlerin bu düzenlemelere şenlik havası içinde katılması, iktidarın temsili açısından önemli olduğu gibi düzene ortak olmanın da göstergesi olmuştur.

Türkiye'de modernleşmenin gerekçesi Batı'nın üstünlüğüdür. Bu üstünlük, Batı endüstri ilişkileri ve dünya egemenliğı dışında tanımlandığı için Batılı yaşam tarzı ve bu yöndeki değişiklikler meşru ve zorunlu olarak görülmüştür. Yönetim, Batı'da ortaya çıkan değişime tanıklık etmekle ve doğrudan ilişki kurmakla birlikte Batı kimliğini paylaşmadan, gündelik yaşam tarzı düzeyinde özdeşleşmeye çalışmaktadır. Eğlence yaşamı, sıradan gündelik gerçekliğinin ötesinde heyecanlara dayanmaktadır. Cumhuriyet yönetimi, Batı'nın ve toplumun gözünde kendi egemenliğini meşrulaştırmak, Osmanlı'dan vazgeçtiğini göstermek için gündelik yaşam üzerinde egemenliğini sembolleştiren ritüellerden,

* İstanbul Üniversitesi

1- İstanbul'da bir resmî bayram gösterisi (İBB Kültür A.Ş.)

kişilerin yüceltilmesinden, anıtlardan, kültürel öğelerden güç almak istemektedir. Ancak İstanbul'un imparatorluktan gelen prestijli anıt ve mekânları, eğlence biçimlerinin çeşitliliği Ankara'nın etkinliğini gölgede bırakmıştır. Ankara'da Cumhuriyet'in Batılı yüzünü gösteren eğlence yaşamı çok sınırlıdır. Yerli, yabancı, erkek, kadın, eski yeni seçkinlerin katıldığı resmî ve resmî olmayan görkemli toplantılar, davetler, gösteriler, balolar, çaylar, akşam yemekleri, her türlü eğlence, en geniş biçimde İstanbul'dadır. Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde sağlamaya çalıştığı ortam da sınırlıdır. Ankara'ya hareket getirecek oteller, restoranlar mütevazı bir karakterdedir. Ankara'nın sembollerinden biri hâline gelecek olan Gençlik Parkı bile 1943 yılında faaliyete geçmiştir. Deniz yaşamı zaten yoktur, birkaç havuz manzarası, su oyunu coşkuyla karşılanmıştır. İstanbul, Batılı yaşam tarzının ve eğlencelerinin vitrinidir. Ankara'nın etkinliği, resmî katılımın sağlandığı belli günlerde, kutlamalarda söz konusudur.

Cumhuriyet öncesinde İstanbul kamu ve özel eğlenceleri bir imparatorluk merkezi olarak siyasi

otoritenin temsil ettiği bütünsel kimlik etrafında biçimlenen çeşitli etnik, dinî toplumların kültürel çeşitliliği ve zenginliği tarafından belirlenmiştir. Anadolu, Balkanlar ve Akdeniz havzalarının İstanbul'da bir araya geldiği ortak yaşam kültürü, eğlence biçimleri, imparatorluk kimliğinin kapsayıcılığı ile uygarlık bütünlüğünün dışı vuran kanıtları olmuştur. Eğlence yaşamı müzikten edebiyata çeşitli biçimlerin kaynağıdır. İmparatorluk içinde çeşitlilik, farklılık vardır, ama bu bir karmaşa, itişme, bağımsız adacıklar, alt üst kültürler biçiminde değildir. Dinsel veya etnik bir kökene dayalı üstünlük anlayışı, Osmanlı imparatorluk ilkeleri gereği söz konusu olmamıştır. Farklı yaşam kültürleri, süreklilikleri ve gelişmeleri için siyasi otoritenin kapsayıcı kamu gücüne/hukukuna ihtiyaç duymuşlardır. İmparatorluk kimliği ve gücüyle, kaynaştıkları ölçüde iktidarın eğlence ve zevklerine, tüketimine açık olmuşlardır. İstanbul'da gündelik yaşamın çok parçalı görünümü ortak bir İstanbul uygarlığından, yaşam kültüründen söz etmeye engel olmamıştır. İstanbul'da yaygın olan eğlence yaşamı ve bunun Cumhuriyet öncesi kökeninden söz ederken bir yanlıya düşmemek gerekir. Osmanlı'dan

2- Karaköy'de bir lokanta (İBB Kültür A.Ş.)

Cumhuriyet'e devrolunan İstanbul eğlence yaşamı derken, Mütareke/İşgal Dönemi İstanbul'u (1918-1923) veya bütünü temsil etmeden eski İstanbul'a eklenen, yabancı, yama Beyoğlu eğlence yaşamının sürekliliği ve kopuş anlaşılmalıdır. Bunu, Osmanlı İstanbul'unun veya toplumun yaşam tarzından, toplum yapısından kaynaklanan eğlence kültürü olarak tanımlamak mümkün değildir.

Cumhuriyet dönemi İstanbul'unda ortaya çıkan yeni eğlence biçimleri, sosyal etkinlik alanlarından birçoğu işgal İstanbul'u döneminde ortaya çıkmış, birçoğu da yeni bir biçim almıştır. Bu açıdan yeni eğlence kültürü, saray merkezli eğlence kültürünün devamı değildir. Balolar, Batı usulü danslar, gece eğlenceleri, güzellik yarışmaları, sinemalar yeni dönemin ürünüdür. Meşrutiyet Dönemi'nde Batı yaşam tarzı ve eğlencelerinin ürünü olan ve daha çok Batı ile ilişkili yöneticilerin, yönetime aday kesimlerin gittiği tiyatro, müzikhol, kafe, pastane, lokanta gibi mekânlar da farklılaşmış, çeşitli kesimlerin gittiği sosyal etkinlik ve eğlence alanlarına dönüşmüştür. Bu eğlence yaşamının Batı kimliğini temsil ettiği bile tartışmalıdır, belli bir toplumun kimliğini empoze etme özelliği yoktur. Osmanlı ile Cumhuriyet dönemi eğlence yaşamı arasında öncelikle bu anlamda bir farklılaşma ve kırılma vardır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte İstanbul'da

3- İstanbul'da bir balo (İBB Kültür A.Ş.)

Osmanlı yaşam kültürüne yabancı, yeni bir eğlence yaşamı, artık kısmi, yama olmaktan çıkarak egemen hâle gelmiştir. Bu dönem toplum yapısının ve yaşam kültürünün bir ürünü olmadığı gibi Osmanlı yönetici seçkinlerinin benimsedikleri Batı yaşam tarzının gelişmesi ve devamı da değildir. Bu nedenle dönemin romanlarında bu yaşam tarzı ve eğlence biçimini benimseyen "*alafranga züppe*"ler eleştirilmekte, yabancılaşmış bir anlayış ve işbirlikçilik olarak mahkûm edilmektedir. Bu açıdan Cumhuriyet dönemi özel eğlence anlayışını Batı kimliğinin paylaşılması olarak gösterilmesinde sorun vardır. Esas sorun edilmesi gereken, Batı yaşam tarzı ile eğlence yaşamının birbiriyle özdeşleşmesi, bunun benimsenmesi ve yaygınlaşmasıdır.

Cumhuriyet dönemi İstanbul'unda, Osmanlı döneminde olduğu gibi, şehrin temel eksenini, eski şehir-suriçi, Galata-Beyoğlu, Beşiktaş-Boğaziçi, Üsküdar-Kadıköy-Adalar boyunca uzanmaktadır. Osmanlı kamusal alanları, modern gündelik yaşamın ve eğlencenin taşıyıcı sistemini oluşturmuştur. Son dönemde giderek Osmanlı'nın siyasi ağırlığı kayboldukça Galata-Beyoğlu bölgesi ve eğlence yaşamı ağırlık kazanmıştır. Geleneksel İstanbul eksenini dışında kalan, bu eksenin devamı olarak gelişen yeni kondu-bölgeler bütün hareketliliğine ve modernleşme eğilimlerine karşılık yeni bir eğlence

4- Taksim'de bir gösteri grubu (İBB Kültür A.Ş.)

kültürü geliştirememişlerdir. Cumhuriyet dönemi boyunca siyasi ve kültürel açıdan ağırlığı değişen toplum sınıfları, resmî görevliler, aydınlar, gençler, işçiler, esnaf ve zanaatkârlar, kadınlar, marj dışı nüfus, gündelik yaşam ve eğlencenin odak noktasında kalıcı bir katkıya sahip değillerdir. Bu kesimleri üreten dinamikler, Batı ile ilişkiler olduğu için yeni ilişkileri oluşturan değil, pasif olarak katılan durumundadırlar. Batı ile ilişkilere ve dönemlere göre ağırlığı, rolü değişen, sürekliliği olmayan bu sınıfsal yapı belli bir gelenek, köken, gelişmeye açık, kalıcı bir kültür oluşturamamıştır. Mevcut düzene paralel, yeni bir yaşam tarzının izleyicisi, tüketicisi durumundadırlar. Çeşitli kesimler kendi kültürel değerlerini, yaşam tarzını şehirde geliştirmek bir yana koruyamamış, bozularak yeni ilişkilere eklenmiştir. Bu nedenle eğlence yaşamı; çalışma, anlam, toplumsallaşma dışında, anlık, gelip geçici bir curcunaya, ağırlıklı olarak gece eğlencelerine, moda trendlere dönüşmüştür.

İşten, eğitimden, toplumsal bilinç ve gerçeklikten ayrı, bunlardan arta kalan zamanda ortaya çıkan eğlence yaşamı oyalanma, dinlenme, yenilenme, kafa dağıtma aracı olarak görülmesine rağmen toplumun bu oyuna katılması, ortaklığı pasif bir biçimde gerçekleşmemektedir. Resmî ve halka ait merasimler, özel günlerde düzene katılmanın, resmî ideolojiyi yaygınlaştırmanın en etkili

aracı olmaktadır. Ancak modern gündelik yaşamın vitrini özel eğlence yaşamıdır. Eğlence yaşamının verdiği heyecan, istek, katılma, toplumsallaşma biçimi resmî ilişkilerden, işten, eğitimden, kimi zaman aileden, sınıftan, toplumdan, anlam verme işlevinden kurtulma, herhangi bir kimliği temsil etmeyen, hoşça vakit geçirme, ölü zaman olarak kamusal alanın dışındadır. Toplum kimliğini verme amacı yoktur. Çeşitli kesimler arasında kolaylıkla yaygınlaşmakta, modern anlamda Batı uygarlık kimliği ile özdeşleşmeden (sıradan, doğrudan, anlık olarak) ilişki kurulabilmektedir. Buna karşılık resmî merasimler, kamu eğlenceleri bu etkinliğe belli bir anlam, heyecan, bilinç/ kimlik yükleme amacıyla yapılmakta, öncelikle millî kurtuluşu, kuruluşu, ulus kimliğini ve bunu sağlayan liderliği yüceltmek işlevini üstlenmektedir. Bunun ilk büyük örneği Cumhuriyet'in onuncu yıl etkinlikleridir. Resmî günler, tatil olmasına karşılık toplumun kendini ve düzeni kutsallaştırdığı, ortak heyecan duyduğu günlerdir. Gündelik modern eğlence mekânları, büyük salonlar, okul bahçeleri, stadyumlar, meydanlar, sokaklar resmî günlerde asılan veciz dövizlerle, bayraklarla biçim değiştirerek toplumsal bilincin ve heyecanın, kimliğin aktarıldığı, etkin olarak paylaşıldığı yerlere dönüşmektedir. Bu dönemde toplum kimliğini değiştirme çabasına rağmen kamu ve özel eğlenceler arasındaki ayırım devam etmektedir. En başta memur olmayan kadınlar, aileler kamu eğlencelerinin dışındadır. Kamu eğlenceleri talimatlar gereği (diğer resmî kurumlar yanında) ilk ve orta öğretim düzeyinde okulların düzenlediği, çocuk ve gençlerin katıldığı etkinlikler biçimindedir.

İstanbul eğlence yaşamında I. Dünya Savaşı'ndaki değişikliğe benzer, ancak geniş kesimleri de kapsayan ikinci büyük değişim dönemi II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, savaşa katılmamış olmasına karşın dünyada ortaya çıkan değişikliklerin dışında kalamamıştır. Bu dönemin İstanbul eğlence yaşamı açısından belirleyici özelliği, Doğu-Batı çatışması dışında kendine bağlı yeni ilişkiler geliştirerek Batı içinde önderliği ele geçiren ABD'nin Türkiye'de etkinlik kazanmasıdır. Siyasi, iktisadi yapıda ortaya çıkan değişikliklerin çarpıcı bir yönü de gündelik yaşam düzeyinde ortaya çıkan değişikliklerdir. Bu dönemde İstanbul'da devletin girişimiyle Taksim-Harbiye-Maçka tepelerinden Boğaz'a doğru inen Maçka vadisini kapsayan geniş alanda Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin kalıcı anıtsal-mekânı-mirası olması için inşa edilen bir dizi yapı vardır. Bunların yeri ve işlevi özenle seçilmiştir. Taksim'de Boğaz'a egemen bir konumda yapılan Atatürk Kültür Merkezi (Sarayı) inşaatına 1946'da başlanmıştır

(1969'da hizmete girmiştir).

Bir diğeri temeli 1939'da atılan, 1947'de tamamlanan Dolmabahçe Sarayı'nın eski has ahırlarının bulunduğu yerde yapılan İnönü Stadyumu'dur. Bunun hemen üstünde ise 1947'de açılan Harbiye Açık hava Tiyatrosu ve 1949'da açılan Spor ve Sergi Sarayı bulunmaktadır. İnönü döneminde İstanbul'a Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin kalıcı damgası olarak seçilen bu bölgede en son inşa edilen anıtsal yapı Menderes döneminde Amerika ile ilişkilerimizin cisimleşmesini belli edecektir. 1955 yılında Dolmabahçe Sarayı'nı da içine alan vadinin Boğaz'a hâkim en elverişli yeri olan Elmadağ-Harbiye tepesine Amerikan oteller zincirinin bir parçası olarak inşa edilen Türkiye'nin ilk beş yıldızlı Hilton Oteli yerleşecektir. İlgi çekici olan, İstanbul'da Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin simgesi olarak yapılan büyük anıtsal projelerin bütünü, yeni yaşam tarzı ve ilişkilerinin, operadan spora, yeme-içmeden gösteri sanatlarına kadar bir dizi eğlence yaşamının temsili olmasıdır. Ancak yeni ilişkilere aracılık etmesi için yönetim tarafından yapılan bu değişikliklere paralel esas değişiklik, resmî görüş dışında geleneksel eğlence biçiminde, Türk müziği alanında ortaya çıkacaktır.

Gündelik yaşam ve eğlence alanında ortaya çıkan değişikliklerin resmî görüş dışında önce müzik düzeyinde gündeme gelmesi bir rastlantı değildir. Müzik, diğer sanat biçimlerinden farklı olarak toplum kimliği üzerinde bir bilinçlenmedir. Bu dönem klasik Türk müziğinde ortaya çıkan yeni biçimlenme özellikleri, toplum kimliği üzerinde değişikliklerin (bozulma) yönünü gösterecektir. 1950'li yıllarla birlikte, Türk müziğinde en önemli değişim konser düzeninin değişmesi, gazino-assolist sisteminin egemen hâle gelmesidir. Gazinolar, assolist olarak ünlenen Türk müziği sanatçılarının sahne aldığı, İstanbul'un tanınmış ailelerinin birlikte yemek ve içki eşliğinde canlı müzik dinlediği büyük hacimli mekânlardır. İçki ve yemek verilmesine rağmen öne çıkan eğlence biçimi müziktir. Gündüz aile matinelinde ise daha farklı, geniş kesimlere hitap edilmektedir. Gazinolar yeni zenginlerin, siyasetçilerin, iş takipçilerinin taşradan gelen misafirlerini de ağırladıkları, eğlendikleri mekânlardır. Gazinoların altında *pavyon/bar* denilen, sadece geceleri gidilen, aileler yerine erkeklerin gittiği, konsomatris kadınları yanlarına davet ederek birlikte içtiği, istediğinde çıkabildiği, erotik gösterileri izleyebildiği, müzikli, yeraltı eğlencesi olarak tabir edilen, ölçsüz para ve içkinin harcandığı, farklı eğlence biçimlerinin birbirine karıştığı adı konmamış kuralları olan yerler bulunmaktadır. Giderek zaman içinde gazinolar ile pavyonlar birbirine yakınlaşarak

farklılıkları belirsizleşmiştir. Sinema, magazin ve gazeteler aracılığıyla İstanbul merkezli bu eğlence biçimi geniş kesimlerle paylaşılacaktır. Gazinolar, pavyonlar, ilk canlı orkestraların yer aldığı gece kulüpleriyle İstanbul gece eğlenceleri nitelik değiştirecektir.

İstanbul eğlence yaşamının değişmesinin bir diğer özelliği ve dışsal aktörü, öğrenci gençliğin kendi başına bir toplumsal güç ve değişim unsuru olarak öne çıkmasıdır. 1960'ta gerçekleşen askerî darbe sonrasında toplum yaşamında ordu, üniversiteler, aydınlar, işçi sınıfı ve öğrenci gençlik, dönüştürücü toplumsal bir güç olarak ortaya çıkmış, İstanbul'da eğlence mekânları ve yaşamı genişlemiş, yeni özellikler kazanmıştır. 1960'ların ikinci yarısında, öğrenci gençliğin sokakta siyasi etkinliğinin artmasına, düzen üzerinde söz sahibi olmasına paralel biçimde İstanbul'da toplumsal etkinliği de artmıştır. Öğrenci gençliğin kendi başına eğlendiği mekânların çeşitlenmesi bunun bir göstergesidir.

1980'den başlayarak 2000'li yıllar boyunca egemen olan eğilim İstanbul eğlence yaşamının Bodrum, Marmaris, Kaş, Ayvalık, Antalya, Alanya, Kıbrıs, Çeşme, Alaçatı gibi tatil yerlerine doğru kayması ve Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca yayılmasıdır. Bunu Silivri-Tekirdağ-Çanakkale-Saros Körfezi hattındaki yazlık mekânlara kadar uzatmak mümkündür. İstanbul gece eğlenceleri ve mekânlarının birçoğu yazın Türkiye'nin kıyı bölgelerine taşınacaktır. Türkiye'nin bir dönemini belirleyen 1960, 1970 kuşağı gençleri de emekliliklerini bu bölgelerde geçireceklerdir. Türkiye'de modern yaşam tarzı, 1980 sonrasında önce eğlence yaşamıyla, sonrasında da ilginç bir biçimde gece yaşamıyla özdeşleştirilmiştir. Bodrum gibi gözden uzak yerlerde başlayan bu eğilim, İstanbul'da da kalıcı olacaktır. Aydınlar, sanatçılar geçmişte küçümsedikleri eğlence biçimine öncülük edeceklerdir. Taksim Sanat Evi, Papirüs, Ece Bar, Zihni Bar, Yeşil Kabare, Çiçek Bar, Kulis bu eğlence mekânlarının en bilinenleridir. Divan, Park, Hilton, Bebek otelleri barlarının yanında caz barlar, yeni gece kulüpleri açılacaktır. 1990'larda uzun süreli oturlan barların dışında popüler yeni mekânlar (Mum Bar, Etiler Şamdan, Çubuklu 29, Susam Bar, Süleyman Nazif, Şaziye, Kemancı, Hayal Kahvesi, She Bar, Roxy, Buz, Safran) öne çıkmıştır. Giderek sınırsız eğlenceye dayalı, eğlencenin son durağı olan, gece 24.00'te açılan, dev ekranlı, büyük dans pistli, DJ'li Airport, Discorium, Andromeda, Clup 2019 gibi marjinal mekânlar revaç görmüştür. Yaz gecelerinin eğlenceleri sahile inince, havai fişekli eğlenceleri başlatan Pasha'nın, sonra Reina'nın ünü bütün dünyaya yayılacaktır. Bunun sonucunda deniz

5- İstanbul'da seyyar sokak salıncağı ve çocukların eğlencesi (İBB Kültür A.Ş.)

kenarları, kimi tarihî alanlar ve sivil yerleşim yerleri, eğlence denilince anlaşılan hovardalık, içki, müzik, dans alanına dönüştürülerek, yemek, gezmek, çalışmak, uyumak, bilinçlenmek gibi gündelik yaşam tarzını dışlayan bir eğlence anlayışı tarafından işgal edilmiştir. Boğaziçi gibi sivil yerleşim yerleriyle eğlence yerlerinin veya yazlık dinlenme-eğlence yerlerinin birbirine girmesi çatışmalara neden olunca, yeni düzenlemeler yapılacak, saat ve ses kısıtlamalarına gidilecektir. Bugün İstanbul, dünyada eğlencenin 24 saat sürdüğü, her türlü eğlencenin bulunabileceği, gece eğlencesi trafiği nedeniyle yolların tıkağında ender şehirlerden biri, belki de birincisi olarak tanıtılmaktadır. Nitekim artık Rumelihisarı, Cemil Topuzlu, Yedikule'de yazın düzenlenen açık hava konserleri yanında, stadyum konserleri öne çıkmış, dünyanın en ünlü yıldızları, müzik efsaneleri dünya turnelerinde İstanbul'a yer vermeye başlamışlardır. Egemen Bostancı'nın müzikalleri ve sonrasında Ahmet San'ın yerli ve yabancı yıldızlarla yaptığı büyük organizasyonlarıyla başlayan bu süreç sonrası Türkiye, dünya eğlence endüstrisinin bir parçası hâline gelmiştir.

Bu dönemde şehir merkezinde eskilerin yanında

yenileri açılarak çoğalan büyük uluslararası oteller aynı zamanda özel eğlence mekânları olarak faaliyet göstermişlerdir. Büyük oteller şaşaalı, havai fişekli düğünlerin, çeşitli toplantıların yapıldığı mekânlar olması yanında, barları, restoranları ve havuzlarıyla gözden görece uzak eğlence mekânları olarak da rağbet görmüşlerdir. Bu değişikliklere sporun eğlence endüstrisine dönüşmesini, futbol, basketbol ve voleybolun kitlelerin dışında kaldığı gösteri-eğlence endüstrisinin alanı hâline gelmesini ekleyebiliriz. Küresel eğlencenin tapınağı olarak gösterilen stadyumlar gibi sinema, alışveriş, restoran, pastane, fast-food, spor salonunu bünyesinde barındıran, kitlesel tüketim-eğlence biçimlerinin bütünleştiği alışveriş merkezleri (AVM) İstanbul'un çeşitli bölgelerinde yaygınlaşmıştır. Alışverişten sinemaya, yeme-içmeye kadar bir dizi eğlence biçimini bir araya getiren AVM'lerin etkili olduğunu, çoğaldığını ancak sürekli, bütünsel, köklü bir kimlik/kültür oluşturamadığını söyleyebiliriz. Eğlence anlayışının gereği olarak belirsizliğe, değersizleştirmeye ve tüketmeye dayalı bu anlık eğlence anlayışı, bir kültüre/kimliğe dönüşmeyecek, tam tersine kültürü bozacaktır.

6- İstanbul'da bir kır eğlencesi (İBB Kültür A.Ş.)

Bunu diğer eğlence mekânlarında da görebiliriz. 2000'li yıllarda İstanbul eğlence yaşamında belli bir yer tutan rock bar, türkü bar, Türkçe bar gibi her tarzın niteliğini taşıyan kimlik belirtisi mekânlar açılacaktır. Bunlara, İstanbul eğlence yaşamına eklenen muhafazakâr-dinî kesimlerin kendine ait, ayrılmış otellerini, havuzlarını da ekleyebiliriz. Bu açıdan eğlencede bir farklılaşma, çeşitlilik vardır, ancak bu mekânlar yaşayabilmek için ağırlıklı müşterilerinin yanında, farklı müdavimleri ve tarzları da içinde taşıyacaklardır. Giderek eğlencenin en uç, marjinal ama uluslararası biçimleri sıradanlaşacaktır. Kuruçeşme'de açılan geniş mekânlı, seçkin eğlence yerleri veya Asmalımescit'te daha küçük, sokaklara taşan eğlence yerlerinde gece eğlencelerinin belirleyici özellikleri alkol, müzik ve kapalı-açık cinselliktir. Birbirinden ayrılmayan ve birbirinin yerine hemen geçen bu eğlence biçimi, aynı zamanda yılda 15.000.000 turisti ağırlayan İstanbul'da dünyanın her tarafından gelen, gelip geçici turistlere de hizmet vermektedir. Bu curcunadan bir eğlence kültürü çıkarmak mümkün olmamaktadır. Beyoğlu, dünyanın en büyük açık hava eğlence merkezine dönüşürken tarihî kimlik özellikleri belirsizleşecektir.

Son dönemdeki değişikliklere paralel yeni bir değişim de kamu eğlenceleri alanındadır. Giderek resmî kamu eğlenceleri ulusal kimliği temsil etme çabası olmaktan çıkmış, kiraz, karpuz, hamsi,

kayısı festivalleri gibi yerel kimlikle ilgili kutlama ve eğlencelere dönüşmüştür. Resmî günlerdeki kamu eğlenceleri, ritüelleri eskisinden farklılık gösterirken, ilginç bir biçimde yaygınlaşmış, çocukların, gençlerin stadyumlarda, sokaklarda resmigeçit ve gösteri yaptığı günler olmaktan çıkarak otellerden meydanlara kadar yaygınlık gösteren gece eğlencelerine dönüşmüştür. Kamusal günlerin ve kamusal eğlence biçimlerinin nitelik değiştirmesiyle, yılbaşı, 1 Mayıs, 8 Mart gibi küresel çapta yapılan kutlamalar da bu genel değişimin bir uzantısı hâline gelecek, Taksim, Nişantaşı ve Ortaköy meydanları bu kamusal günlere hazırlanacaktır. Özel ve resmî eğlence biçimleri birbirine yakınlaşarak belli bir özü/kimliği, anlamı vermekten uzaklaşarak değersizleşecektir. Kamu eğlencelerinde ideolojik anlamda bu değersizleşmeye karşın özel eğlence günleri öne çıkacak, kişilerin doğum, evlilik gününün hatırlanması, kutlanması, hediyeler alınması önemli hâle gelecektir. Bu tür özel günlere dayalı eğlencelerin kitleselleşmesi, özellikle spor alanında millî takımın veya kulüplerin elde ettiği başarılarında, şampiyonluklarda ortaya çıkmaktadır. Yeni dönemde kamu eğlenceleri anlık heyecanların ifadesine, belli bir kimlik kaygısı taşımayan kitlesel eğlencelere dönüşmüştür. Gülhane Parkı'nda düzenlenen geniş katılımlı halk konserleri bunun ilk örneklerindedir. Belediyeler veya kamu desteğiyle açılan

7- İstanbul'da ışık gösterisi (Şehrâyin)

büyük tema parklar, kamu eğlencelerini belli özel günlere bağlamadan, diğer bir deyişle kamu eğlencelerine belli bir anlam, ideoloji eklemekten saf, anlık, doğrudan eğlence anlayışına uygun olarak biçimlendirmek istendiğinin göstergesidir. Çamlıca Tepesi'nde, Yıldız, Emirgân gibi tarihî korularda, Maçka ve Fenerbahçe Parkı gibi pek çok yerde restore edilen köşkler veya yeni açılan yerler bu özellikleri taşımaktadır. Miniatürk, Formula-1 İstanbul için yapılan tema parklar da bu anlayışın bir uzantısıdır. Özel, resmî müzeler, fuarlar, sanat galerileri, kitapçılar, eski üniversiteler, kütüphaneler geçmişteki işlevinin dışına çıkarak, restoranları, kafeleri, sergi, satış alanlarıyla kitlesel gezi-eğlence mekânları hâline gelmiştir. Bilgi Üniversitesi Merkez Kampüsü, Pera ve Sabancı müzeleri, İstanbul Modern, Panorama 1435 Fetih Müzesi, bu yeni eğilimin temsilcisidir. Bunların daha saf, işlevi belirginleşmiş örnekleri *game-center*, *game-land*, *aqua-park*, *aerobik salonu* gibi adlarla açılmaktadır. Toplum, kendi kaderi üzerinde etkisizleştikçe veya mevcut dünya egemenliği tartışma dışı hâle geldikçe, iktidar ve kimlik, dünya görüşü görünür olmaktan çıkacaktır. Çalışma, üretim, eğitim, bilinç dışı bu eğlence biçimlerini toplum kültürüyle temellendirmek mümkün değildir. Batı ile ilişkilerin merkezi olan, günümüzde küreselleşmeye uyum gösterdiği söylenen İstanbul'da gündelik yaşamın çeşitli alanlarında toplum güçleri ağırlık taşımaktan

uzaklaştıkça, turist bakış açısı belirleyici hâle gelmiştir. Artık çalışma, iş, eğitim, bilinç aktarımı, eğlence gibi gündelik yaşam biçimlerinin bütünlüğü belirsizleşip değersizleşirken, kültürü iten, anlık, köksüz, moda, postmodern eğlence biçimleri egemen olacaktır.

KAYNAKLAR

- Eğribel, Ertan, *Debates on Music in Turkey*, Ottawa, Canada 2004; İstanbul 2006.
- Eğribel, Ertan, *Niçin Arabesk Değil?*, İstanbul 1983.
- Özdemir, Nebi, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, İstanbul 2005.
- Özer, İlbeyi, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, İstanbul 2009.
- Tunç, Ayfer, *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek, 70'li Yıllarda Hayatımız*, İstanbul 2001.
- Vardar, Devrim, *İşgal Dönemi İstanbulu (1918-1923)*, İstanbul 2011.